

NOTITSER

I.

GUSTAV von SCHMOLLER.
(1838—1917).

En af de sidste Dage af Juni Maaned bragte Telegrafens Bud om, at Schmoller var død. Det var et af den tyske Socialøkonomis store Navne, der gik over i Historien. I 35 Aar havde han tilhørt Berlineruniversitetet og havde i Forbindelse med Adolph Wagner kastet Glans over dettes socialøkonomiske Arbejde.

Schmoller var sikkert mere Forsker end Universitetslærer. I al Fald gaar mit personlige Indtryk af ham i den Retning. Det var en af de sidste Dage i Juli Maaned 1911, at jeg under et Ophold i Berlin gik hen paa Universitetet for at faa Schmoller at høre. Det blev en Skuffelse. Auditoriet var stort, men Tilhørerskaren, der var samlet i et Hjørne af Auditoriet nær Katederet, var ikke synderlig talrig. Og de Ord, der udgik fra den berømte Mand, naaede ikke engang altid ud til den lille Skare. Han talte med svag, undertiden næppe hørlig Stemme. I München, hvor jeg havde hørt Brentanos livfulde Forelæsninger, havde Tilhørernes Trampen oftest udtrykt Bifald, naar Brentano havde haft en Auseinandersetzung med Sombart eller lignende. Her trampedes der, naar Studenterne ikke kunde høre, hvad Professor Schmoller sagde. Han

NOTITSER

I.

GUSTAV von SCHMOLLER.
(1838—1917).

En af de sidste Dage af Juni Maaned bragte Telegrafens Bud om, at Schmoller var død. Det var et af den tyske Socialøkonomis store Navne, der gik over i Historien. I 35 Aar havde han tilhørt Berlineruniversitetet og havde i Forbindelse med Adolph Wagner kastet Glans over dettes socialøkonomiske Arbejde.

Schmoller var sikkert mere Forsker end Universitetslærer. I al Fald gaar mit personlige Indtryk af ham i den Retning. Det var en af de sidste Dage i Juli Maaned 1911, at jeg under et Ophold i Berlin gik hen paa Universitetet for at faa Schmoller at høre. Det blev en Skuffelse. Auditoriet var stort, men Tilhørerskaren, der var samlet i et Hjørne af Auditoriet nær Katederet, var ikke synderlig talrig. Og de Ord, der udgik fra den berømte Mand, naaede ikke engang altid ud til den lille Skare. Han talte med svag, undertiden næppe hørlig Stemme. I München, hvor jeg havde hørt Brentanos livfulde Forelæsninger, havde Tilhørernes Trampen oftest udtrykt Bifald, naar Brentano havde haft en Auseinandersetzung med Sombart eller lignende. Her trampedes der, naar Studenterne ikke kunde høre, hvad Professor Schmoller sagde. Han

gjorde i det hele et svagt og mat Indtryk. Muligvis har det været anderledes i hans yngre Dage.

Men hvordan det end maatte forholde sig med Schmoller som Universitetslærer, hans Stilling i den moderne tyske Socialøkonomi er uanfægtet deraf. For det første vil han mindes som en af Hovedmændene blandt de saakaldte Katedersocialister i Tyskland. Schmoller var blandt Indbyderne til det Møde i Eisenach 1872, hvor Verein für Sozialpolitik blev stiftet. Og han maatte over for Heinrich von Treitschke, Historikeren, der i politisk og økonomisk Henseende stod paa det liberale Standpunkt, forsvare de nye Mænds sociale Interesse. Hos Schmoller parrede et stærkt konservativt Drag, en Sky for alle Yderligheder og Voldsomheder, sig med en virkelig dyb Forstaaelse af det sociale Spørgsmaals Betydning og Rækkevidde. I sin Artikel Volkswirtschaft i Handwörterbuch der Staatswissenschaften kritiserer han vel Socialisternes Psykologi, men fremhæver med Anerkendelse deres Bidrag til at forstaa den historiske Udviklingsgang og den Rolle, som deres Kritik af det kapitalistiske Samfund har spillet for det sociale Reformarbejde. Og i hans Grundriss er de Afsnit, der behandler Arbejderspørgsmaalet, i enhver Henseende mønstergyldige.

Men dernæst var Schmoller maaske den mest fremragende Repræsentant blandt sine samtidige for den historiske Skole i Tyskland. Han forsøgte, som han selv har fremhævet, paa én Gang at være Socialøkonom og Historiker. Omtrent 20 Aar af sit Liv var han væsentlig beskæftiget med historiske Kildestudier. Mens han 1872 til 1882 var Professor i Strassburg, fordybede han sig saaledes i denne Bys økonomiske Historie i den senere Middelalder og gav derved betydelige Bidrag til Forstaaelse af Lavsvæsenet i Tyskland i dette Tidsrum. I Berlin blev han Udgiver af Acta Borussica, hvori der ogsaa findes talrige Bidrag af ham selv til Preussens økonomiske og forvaltningsretlige Historie i det 18. Aarh. I Jahrbücher für Gesetzgebung und Verwaltung, som han udgav fra 1881, først

alene, siden sammen med Sering, findes ogsaa talrige Vidnesbyrd saa vel om hans historiske Studier som om hans sociale Interesse.

Videst kendt og skattet er Schmoller dog vist blevet gennem sit „Grundriss der Allgemeinen Volkswirtschaftslehre“, hvoraf første Bind kom 1900, andet Bind 1904. Efter at have fordybet sig i Kilderne stiger han her op til den Højde, hvorfra man har det store Overblik. Grundrids kalder han dette store Værk paa mere end 1100 Sider. Men i Virkeligheden har maaske ikke nogen anden Enkeltmand skrevet et saa vidtspændende Værk om Socialøkonomien. Der er mange Oversigter over denne, men Schmollers Grundrids er noget helt for sig. Det, han har tilsigtet, udtrykker han saaledes i den før omtalte Artikel i Handwörterbuch: „at sætte de vigtigste økonomiske Fænomener i den nyere Kulturverden ind paa deres Plads i den almindelige Sammenhæng paa den ene Side af den naturlige, biologiske og tekniske Udvikling, paa den anden Side af den psykologiske, moralsk-politiske og samfundshistoriske Udvikling og saaledes at forklare den økonomiske Tilstands Tilbliven.“ Det ejendommelige er netop, at de mange Enkeltheder, som Bogen indeholder, aabner for en vid Horisont udad mod de andre Omraader af menneskelig Viden og tilbage til de tidligere Stadier i Udviklingen. De almindelige teoretiske Overvejelser synes derimod at interessere Schmoller mindre. Han holder sig væsentlig til, hvad der har været, og hvad der er. Men derved bliver Bogen til en udmærket Haandbog for enhver, som paa et eller andet økonomisk Omraade søger historisk Sammenhæng og Overblik. For mit eget Vedkommende synes jeg sjældent jeg gaar forgæves til Schmoller. Dertil forekommer Bogen mig at være behageligt fri for den Arrogance, som undertiden kan irritere i tyske Lærdes Værker. Bagved det i og for sig rent saglige Indhold aner man en Mand, der er i bedste Forstand gennemdannet.

Schmollers Indsats i den socialøkonomiske Videnskab vil sikkert komme til at mærkes i denne gennem lange Tider.

Even Marstrand.

II.

Nationalbankens Beretning for 19^{16/17}:

Disagioen.

De Bemærkninger, hvormed Nationalbanken sædvanligt ledsager sit Regnskab, er i Aar af betydeligt større Omfang end sædvanligt og giver dels en Karakteristik af Landets økonomiske Tilstande i Bankaaret fra 1. August 1916 til 31. Juli 1917, dels Bankens Syn paa den saa stærkt om-disputerede „Disagio“. Det hedder saaledes:

Nationalbankens Regnskabsaar 1. August 1916—31. Juli 1917 falder sammen med Verdenskrigens tredje Aar. I den første Halvdel af dette var de økonomiske Forhold herhjemme ikke væsensforskellige fra det forudgaaende Aars. Der var god Fortjeneste for Landbrug, Skibsfart, Fiskeri og dermed — ved Konsum af den Del af Fortjenesten, der ikke henlagdes, eller som medgik til Skatter etc. — for Næringslivet som Helhed; der var dernæst Spekulationslyst, som navnlig i Sommeren 1916, trods alle Advarsler, gik over alle rimelige Grænser, samt ivrigt Køb og Salg af Landejendomme til høje Priser; der var endvidere ret god, omend uregelmæssig Forsyning med de fornødne Importvarer, og endelig Dyrtid, som især gik ud over den Del af Befolkningen, der er ude af Stand til at overvælde sine øgede Udgifter paa andre, altsaa Funktionærklassen i vid Forstand af dette Ord.

Den anden Halvdel af Aaret, indledet med den ubegrænsede tyske Undervandskrig af 1. Februar 1917, fik en væsentlig forskellig Karakter. Den hidtil nogenlunde fri Skibsfart mødte saa betydelige Hindringer, at Skibsfart er bleven en Hasard med Indsats af Liv og Gods, og en Del